

mają odwrócić uwagę od braku fachowości. Jak zauważa Zygmunt Bauman, rola intelektualisty jest sprowadzona do komentatora bieżących wydarzeń⁴.

Parafrazując termin ukuty przez Margaret Thatcher – TINA (there is no alternative), czy rzeczywiście obraz, jaki przedstawia nam badacz, jest tak czarny i czy naprawdę nie ma żadnej alternatywy? Wydaje się, że pomimo licznych wad intelektualistów (pompatyczni, aroganccy i nadeści), ich praca jest niezwykle ważna (s. 16) i nieredukowalna do utylitarnych problemów. Obok tak krytycznych uwag badacz zaznacza, że „Mimo tendencji do ograniczenia autorytetu wiedzy, społeczeństwo wciąż potrzebuje wglądu w rzeczywistość, żeby móc sobie radzić ze skomplikowanymi problemami, jakie niesie ze sobą nasz niepewny świat” (s. 74). Intelektualiści są potrzebni, a ich praca – mimo współczesnych wymogów – nadal nie jest zajęciem pospolitym.

■ *Rafał Wiśniewski*

Krzysztof Korzeniewski, *Afganistan gdzie regułą jest brak reguły*, Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa 2006, ss. 245.

W ostatnich latach, za sprawą stopniowego przejmowania inicjatywy, czy wzrostu zagrożenia w niektórych regionach (zwłasz-

cza wschodnich na pograniczu z Pakistanem) przez obalonych w roku 2001 talibów, niezbędnym stało się także rosnące zaangażowanie USA i Sojuszu Północnoatlantyckiego w Afganistanie. W związku z tą sprawą konieczny stał się również wzrost zaangażowania i liczebności polskiego kontyngentu w ramach działań NATO. Od czasów rozpoczęcia radzieckiej interwencji w Afganistanie w 1979 r., niemal bez przerwy ten środkowoazjatycki kraj był targany konfliktami trwającymi prawie 30 lat. Wojna z Armią Radziecką spustoszyła straszliwie i spauperyzowała Afganistan. Potem doszły jeszcze wyniszczające starcia pomiędzy poszczególnymi frakcjami zwycięskich mudżahedinów, które jeszcze bardziej pogłębiły regres cywilizacyjny, chaos, bandytyzm i zubożyły mieszkańców kraju. Pojawienie się talibów – studentów szkół koranicznych (kierowanych przez mułłę Mohammeda Omara) na przełomie lat 1994–1995, wspartych wojskowo i materialnie przez Pakistan, jawiła się wielu mieszkańcom kraju jako wybawienie od nadużyć i samowoli lokalnych emirów i komendantów mudżahedinów. Do 1996 r. opanowali oni większość kraju i Kabul. Jednak ich fanatyzm, nietolerancja i doktrynerstwo, także wprowadzenie szarijatu cofnęło państwo afgańskie do średniowiecza. Talibom nie udało się opanować jedynie części północnej kraju, gdzie narodził się opozycyjny Sojusz Północny, który podjął walkę przeciwko ich reżimowi i przy pomocy amerykańskiej obalił ich rządy u schyłku 2001 r. Jak się jednak szybko okazało, część tali-

⁴ Z. Bauman, *Prawodawcy i tłumacze*, Warszawa 1998, s. 266–267.

bów nie złożyła broni, a walka z nimi trwa do dziś.

Skomplikowane politycznie i militarnie dzieje Afganistanu na przestrzeni dziejów, a zwłaszcza w wieku XX i w pierwszych latach XXI w. znalazły odbicie także i w polskiej literaturze problemu, czy dzięki przekładom. Problem afgański został przedstawiony nie tylko w literaturze typowo naukowej, ale także popularnonaukowej i w publicystyce¹. Obecnie przedstawiana

¹ Jedną z pierwszych, popularnonaukowych syntez wojny w Afganistanie i walki przeciwko Armii Radzieckiej w latach 1979–1989 była książeczka autorstwa Andrzeja Kowalczyka, *Afganistan 79–89. Dolina Panczsziru*, Warszawa 1994 wydana w serii „Największe bitwy XX wieku”. Kolejną charakterystyką konfliktu stał się obszerny artykuł Joanny Modrzejewskiej-Leśniewskiej, *Interwencja ZSRR w Afganistanie (1979–1989)*, [w:] *Zarys dziejów Afryki i Azji. Historia konfliktów 1869–2000*, red. A. Bartnicki, Warszawa 2000 (ta edycja była nową, rozszerzoną wersją wydania z 1996 roku). Autorka ta jeszcze kilkakrotnie będzie podejmowała tematykę konfliktu afgańskiego, czy dziejów Afganistanu (por. eadem, *Afganistan w polityce Wielkiej Brytanii i Rosji Radzieckiej, 1914–1924*; eadem, *Talibowie*, Pułtusk 2001, ostatnia edycja artykułu ukazała się w zbiorze *Konflikty kolonialne i postkolonialne w Afryce i Azji 1869–2006*, red. P. Ostaszewski, Warszawa 2006). Dzieje Afganistanu ze szczególnym uwzględnieniem XX wieku, jego problemy etniczne i wyznaniowe oraz przemiany ustrojowe omówili m.in. P. Balcerowicz, *Afganistan, historia, ludzie, polityka*, Warszawa 2001 i J. Sierakowska-Dyndo, *Afganistan – narodziny republiki*, Warszawa 2002. Problem obalenia reżimu talibów w 2001 roku przez interwencję USA i działania Sojuszu Północnego, a następnie ważniejszych wydarzeń roku 2002 znalazł odbicie w popularnonaukowej pracy

książka to praca autorstwa Krzysztofa Korzeniewskiego, adiunkta w zakładzie Medycyny Morskiej i Tropikalnej Wojskowego Instytutu Medycznego w Gdyni. Autor był także uczestnikiem polskich misji pokojowych przy ONZ na Bliskim Wschodzie (Syria, Liban), gdzie pełnił obowiązki oficera medycznego i do spraw humanitarnych. W latach 2004–2005 służył w Iraku (Wielonarodowa Dywizja Centrum – Południe) oraz w Afganistanie. W jego dorobku są takie książki o charakterze informatorów, czy popularnonaukowych kompendiów jak „Irak”, „Liban” oraz „Syria. Wzgórza Golan” (wszystkie wydane nakładem renomowanego Wydawnictwa Dialog zajmującego się zagadnieniami z kręgu stosunków między-

Huberta M. Królikowskiego i Czesława Marcinkowskiego, *Afganistan 2002*, Warszawa 2003. Kolejna synteza wojny w Afganistanie z interwencją ZSRR to artykuł W. Jastrzębskiego, *Wojna w Afganistanie*, [w:] *Zbrojne konflikty i spory międzynarodowe u progu XXI wieku*, red. W. Malendowski, Wrocław 2003. Jedną z kluczowych prac obcojęzycznych, przetłumaczonych na polski jest książka pakistańskiego autora, Ahmeda Rashida, *Talibowie. Wojujący islam, ropa naftowa i fundamentalizm w Azji Środkowej*, Kraków 2003. W ostatnich latach ukazało się także kilka książek o charakterze publicystycznym: W. Jagielski, *Modlitwa o deszcz*, Warszawa 2004 i G. Indulski, M. Kęskrawiec, *Afganistan. Po co nam ta wojna?*, Warszawa 2007 i wspomnienia obecnego ministra spraw zagranicznych w rządzie premiera Donalda Tuska – Radosława Sikorskiego, który przebywał jako dziennikarz wśród mudżahedinów podczas walk z Armią Radziecką – por. *Prochy świętych. Afganistan czas wojny*, Warszawa 2007 (wydanie II).

narodowych, cywilizacji i kultur pozaeuropejskich, czy religii i filologii obcych).

Prezentowana książka K. Korzeniowskiego została podzielona na wstęp i 5 rozdziałów. Z punktu widzenia historii i zagadnień typowo politycznych czy politologicznych kluczowe są pierwsze trzy. Rozdział I „Historia Afganistanu” (s. 13–68) jest dość udaną syntezą dziejów obszaru obecnego Afganistanu od czasów antycznych po czasy nowożytne i genezę powstania państwowości afgańskiej za panowania Ahmada – Szaha Durraniego (1747) i charakterystykę pozycji narodu, który i dziś ma pozycję kluczową – Pasztunów. Ta część książki to także zarys wojen o niezawisłość plemion afgańskich w Imperium Brytyjskim na przestrzeni XIX w., rywalizacji brytyjsko-rosyjskiej, powstania monarchii i uznania dyplomatycznego kraju w latach 1919–1924, dziejów kraju za panowania królów Amanullaha, Nadir-Szaha, kolejnych regentów i Zahir-Szaha (do 1973 roku) oraz genezy i przebiegu wojny z Armią Radziecką. Kolejny etap dziejów kraju przedstawiony przez autora to wojna domowej pomiędzy poszczególnymi frakcjami mudżahedinów trwającej do momentu opanowania większości kraju przez talibów (1994/5–1996).

Zamknięciem rozdziału są takie problemy jak okrucieństwo i bezwzględność talibów kierowanych przez mułłę Mohammeda Omara i okoliczności ich upadku, obecność Al-Kaidy i Osamy bin Ladena i operacja „Enduring Freedom”. Kwestii początków obecności żołnierzy polskich w Afganistanie i form ich działalności, powołania

i działalności struktury kluczowej instytucji o charakterze militarno-stabilizacyjnym – ISAF (International Stabilisation and Assistance Force – Międzynarodowe Siły Stabilizacyjne i Wsparcia) poświęcona jest ostatnia część rozdziału I (s. 60–62). Ostatni podrozdział to zagadnienie nader istotne, które mimo upływu kilku lat od wydania książki do dziś (lipiec 2008) nie straciło na aktualności – droga kraju ku demokracji. W tym fragmencie autor ukazał proces tworzenia w grudniu 2001 r. w miejscowości Petersberg k. Bonn z różnorodnych komponentów politycznych – Sojuszu Północnego, Pasztunów, przedstawicieli byłego króla Zahir-Szaha i diaspory afgańskiej Rządu Tymczasowego. Walorem podrozdziału jest ukazanie czytelnikowi faktycznej dezintegracji politycznej państwa w latach 2002–2004, pozycji nowo wybranego wtedy prezydenta Hamida Karzaja i jego zaplecza politycznego, ogromnych trudności towarzyszących początkom odbudowy gospodarczej (bardzo silna pozycja narko-biznesu i lokalnych emirów posiadających prywatne armie) oraz problemu wyłonienia i funkcjonowania pierwszego demokratycznie wybranego parlamentu w kraju, który nigdy demokratycznym nie był.

W rozdziale 2 – „Geneza konfliktu afgańskiego” (s. 69–110) K. Korzeniowski stara się ukazać czytelnikom dość odległe źródła obecnego stadium konfliktu w Afganistanie sięgając wieku XVIII i początków panowania Ahmada-Szaha, ale przede wszystkim niektóre zagadnienia skomplikowanej struktury etnicznej kra-

ju (11 większych grup etnicznych i wiele innych pomniejszych), zwłaszcza podziały klanowe Pasztunów – grupy przez wieki tworzącej rządu i ich prawa i reguły zebrane w niepisanym kodeksie etycznym Pasztunwali, stanowiącym wyznacznik sposobu postępowania i myślenia. Zaletą tej części książki jest krótka analiza charakteru i mentalności poszczególnych narodów Afganistanu (głównie Pasztunów) oraz następstw polityczno-ekonomiczno-militarnych obecności Amerykanów w Azji Środkowej (zwłaszcza w relacjach z Rosją) i gospodarczych perspektyw regionu na przyszłość. We wspomnianym rozdziale 2, autor dokonuje opisu postaci Osamy bin Ladena i początków jego obecności podczas konfliktu z lat 1979–1989 jako mudżahedina, a potem twórcy Al-Kaidy (krótko też o jej działalności i spektakularnych aktach terrorku w latach 90. XX w.). Zamknięcie stanowi związane przedstawienie amerykańskich celów i wartości politycznych realizowanych przez ekipę neokonserwatystów prezydenta George’a W. Busha. Dość kontrowersyjne są natomiast niektóre wnioski autora co do krytyki polityki globalnej USA i widocznego relatywizmu w stosunkach tego kraju ze światem zewnętrznym.

Zastrzeżenie budzi natomiast konstrukcja książki i tytuły poszczególnych obu rozdziałów, czy zawartych w ich składzie podrozdziałów. Rozdział 1 i 2 z uwagi na podjęte przez K. Korzeniowskiego zagadnienia wyraźnie się dublują. Problemy poruszone w rozdziale 2 mogłyby spokojnie znaleźć się jako zwarta całość w rozdziale 1 (przy-

kładowo – nie jest chyba celowe omawianie po raz kolejny historii Afganistanu, skoro zostało to już uczynione w rozdziale 1, czy niejako powtórnice genezy działalności Osamy bin Ladena i jego terrorystów oraz czasów rządów talibów). Wydaje się także, że bardziej celowym było wyróżnienie czasów rządów talibów i mułły Omara, a potem okoliczności ich obalenia jako osobnego rozdziału (2), w którym zawarty zostałby też problem osoby Osamy bin Ladena i działalności jego organizacji. Rozdział ten mógłby nosić tytuł „Rządy talibów i ich upadek. Sytuacja w Afganistanie w pierwszych latach XXI w.” Bardzo celowym wydaje się także wyodrębnienie jako rozdziału 3 sytuacji powstałej po 11 września 2001 r., podłoża polityki USA wobec Afganistanu, także geneza i założenia operacji „Enduring Freedom”. Tam także z powodzeniem mogłyby znaleźć się rozważania autora na temat meandrów czy relatywizmu polityki USA, sposobu myślenia Amerykanów (zwłaszcza tzw. przeciętnych obywateli).

Wydaje się, że w powstałym, nowym rozdziale 4 można by dokonać niewielkiej korekty tytułu na bardziej odpowiadający treści (mógłby on nosić nazwę „Afganistan. Warunki naturalne, podział administracyjny, struktura etniczna, językowa i obyczaje narodów i grup etnicznych”). Te zagadnienia stanowią bowiem temat rozdziału 3 książki, a nosi on tytuł „Afganistan – informacje ogólne” (s. 111–126). Z uwagi na układ pracy, tym razem pewne powtórzenie z rozdziału 1 dotyczące mozaiki etnicznej kraju są niekiedy trudne do uniknięcia,

także niektóre problemy wcześniej sygnalizowane wymagają rozszerzenia i analizy. Tak więc, czytelnik uzyskuje kolejne informacje na temat roli i pozycji takich narodów i grup etnicznych jak Pasztunowie, Tadżycy, Uzbegy, Hazarowie, Farsibanowie, Beludżowie, czy Kyzylbaszowie. To wszystko także jest uzupełnione informacjami na temat podziałów religijnych i językowych, a także ważniejszych obszarów zasiedlenia poszczególnych narodów i grup etnicznych, czy wzajemnych relacji. Szkoda, że zabrakło zestawienia ważniejszych ugrupowań i partii na scenie politycznej kraju – informacji bardzo przydatnej np. dla politologów czy studentów tworzonych w ostatnich latach kierunków pod nazwą „Bezpieczeństwo Narodowe”.

Bardzo dobrym pomysłem K. Korzeniewskiego, absolutnie zresztą koniecznym dla tego typu książki, jest rozdział (4) „Islam – podstawowe pojęcia” (s. 127–150) dotyczący genezy powstania i kluczowych założeń doktrynalno-religijnych islamu, pojęcia „Allaha”, charakterystyki sylwetki Mahometa, konstrukcji literackiej Koranu, podstawowych filarów wiary, ważniejszych odłamów wiary (zwłaszcza szyizmu) i pojęcia dżihadu. Doskonałe uzupełnienie rozdziału to kalendarz muzułmański i opis ważniejszych pojęć z nim związanych (np. Hidżra) oraz najbardziej znanych świąt sunnickich i szyickich (Aszura, Lajlat-at-Miradž, Id-al-Fitr i inne). Nader istotne jest także krótkie przedstawienie problemu komunikowania się, swoistej „etykiety” i sposobu kontaktowania się lu-

dzi Zachodu z wyznawcami islamu. Ta część w swym założeniu winna przybliżyć czytelnikowi polskiemu, a zwłaszcza żołnierzom (aktualnym i przyszłym) – ludziom o bardzo zróżnicowanej i niekiedy uproszczonej, czy mało kompletnej wiedzy o problemie i świecie, czy różnorodnym potencjale intelektualnym, informację – czym jest islam i jaką rolę zajmuje w państwach i społeczeństwach muzułmańskich. Także niezbędnym fragmentem książki K. Korzeniewskiego jest krótka charakterystyka obyczajów panujących w społeczeństwach islamu – to co czynić należy i czego należy unikać bądź też jakich tematów w rozmowach nie wypada poruszać. Jak istotne są to kwestie, sam autor niniejszej recenzji starał się przekazać możliwie najlepiej żołnierzom jednostek szczecińskich na początku lipca 2003 r. podczas szkolenia I zmiany jadącej wtedy do Iraku.

Ogromna ilość bardzo przydatnych informacji znajduje się w rozdziale 5 – „Informacje na temat zagrożeń zdrowotnych dla wyjeżdżających do Afganistanu” (s. 151–225). Całość można podzielić na kilka części – informacje na temat bezpieczeństwa i istniejących zagrożeń – ogromne zniszczenia infrastruktury, występujące ataki terrorystyczne (ostrzeliwania konwojów i patroli, zamachy bombowe, itp.), bardzo wysoki poziom przestępczości, w tym porwania dla okupu, niebezpieczeństwo istniejące ze strony olbrzymiej ilości min i niewybuchów. Autor ukazuje także problem wpływu długoletnich wojen na mentalność mieszkańców Afganistanu, czy na-

stępstwa bardzo łatwej dostępności broni (nazywa je, nie bez racji „kulturą kałasznikowa”) oraz wojennej demoralizacji, czy zubożenia ludzi na wartość życia ludzkiego. Kwestią kluczową tego rozdziału są natomiast szeroko rozumiane i charakteryzowane problemy medyczne i zdrowotne – najczęściej występujące choroby wraz z ich opisem, także najważniejsze szczepienia oraz informacje na temat charakterystycznych cech klimatu tej części świata i jego oddziaływania. Ciekawym uzupełnieniem są również dane na temat świata zwierzęcego tego kraju (a zwłaszcza przedstawicieli fauny szczególnie niebezpiecznych, tj. różnych gatunków jadowitych węży, czy owadów) oraz niebezpiecznych dla ludzi gatunków miejscowej flory. Bardzo interesująca ze względów poznawczych, a zwłaszcza dla tych cudzoziemców czy Polaków, którzy przebywają lub będą przebywać w Afganistanie jest część końcowa książki. Zawarte są tam najczęściej stosowane zwroty czy słówka w podstawowych językach (paszto i dari) używanych przez większość mieszkańców oraz słowniczek terminów i pojęć znanych w świecie islamu (tu informacje mają wymiar bardziej uniwersalny, a nie tylko lokalny). Dla zainteresowanych problematyką dziejów Afganistanu oraz jego dniem dzisiejszym, także informacjami na temat instytucji cywilnych i wojskowych tam działających, ważną wskazówką jest bibliografia gdzie ujęte zostały pozycje w języku polskim i anglojęzyczne oraz adresy kluczowych dla problemu stron internetowych. Wartość pracy podnoszą też zamiesz-

zone barwne mapy kraju (administracyjna i podziałów etnicznych) oraz zdjęcia.

Mimo powyższych uwag i zastrzeżeń dotyczących przede wszystkim konstrukcji i tytułatury poszczególnych rozdziałów i ich układu, praca warta jest polecenia. Autorem jest człowiek, który poznał ten kraj i jego mieszkańców z autopsji. Warto także dodać, że od lat 2007–2008 polskie zaangażowanie wojskowe w Afganistanie wydatnie wzrasta, tak pod względem liczebności kontyngentu, jak i stopnia odpowiedzialności regionalnej. Ostatnie lata ukazały też zawirowania polityczne i trudności w stosunkach Rzeczypospolitej z USA i odchodzącą już administracją George’a W. Busha (zwłaszcza sprawa tarczy antyrakietowej). Recenzowana praca K. Korzeniewskiego nie jest monografią naukową w sensie *stricto*, bardziej rozbudowanym informatorem czy vademecum. Niemniej jednak, nowa edycja, uzupełniona o wydarzenia z ostatnich lat, byłaby bardzo przydatna dla polskiego czytelnika i nie tylko tego wojskowego, także dla studentów, którzy dzięki niej w sposób przystępny mogą poznać problematykę tej części świata islamu.

■ Dariusz Wybranowski

Katarzyna Zielińska, *Spory wokół teorii sekularyzacji*, Nomos, Kraków 2009, ss. 294.

Kwestia statusu religii we współczesnym świecie od dawna stanowi przedmiot zainteresowania badaczy reprezentujących zarówno bardzo odmienne spojrzenia, jak